

ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАР ПРОФИЛАКТИКАСИ ВАЗИФАЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Нарзиев Шахзодбек Зойирович

ИИВ Академияси “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси фаолияти”
кафедраси ўқитувчиси,

Аслонов Асилбек Салимжон ўғли

ИИВ Академияси 3-ўқув курси 318-гуруҳ курсанти,
<https://doi.org/10.5281/zenodo.14198166>

Аннотатсия: Мазкур мақолада ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тизимини такомиллаштиришга доир назарий ва амалий жиҳатлар таҳлил этилади. Шунингдек, ҳуқуқбузарликларнинг ижтимоий, психологик ва ҳуқуқий сабаблари ҳамда бу муаммоларни ҳал этишда комплекс ёндашувларнинг аҳамияти муҳокама қилинади.

Калит сўзлар: Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, социологик ёндашув, психологик ёндашув, ҳуқуқий ёндашув, ижтимоий ёрдам, таълим, реабилитация, жамоат хавфсизлиги, мониторинг тизими.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг таъбири билан айтганда, “халқимиз яратгандан, аввало, тинчлик-хотиржамликни сўрайди. Шундан сўнг, ўз уйим, бошпанам бўлса, оилам, бола-чақам билан соғ-саломат яшасам, дейди. Биз халқимизнинг ана шундай орзу-ниятларини рўёбга чиқариш учун иккита масалага, яъни Ички ишлар ва соғлиқни сақлаш тизимини ислоҳ қилишга катта эътибор қаратаёلمиз”.

Аввало, ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиш сабаблари ва шарт-шароитларини ўрганиш ҳамда уларни ўз вақтида бартараф этиш, аҳолининг барча қатламларини ҳуқуқий маданиятини ошириш, уларда қонунга ҳурмат, қонун бузилишининг ҳар қандай кўринишига мурасасизлик туйғусини сингдириш йўли билан ҳуқуқбузарликларнинг барвақт профилактикасини амалга ошириш ишлари йўлга қўйилди. Мамлакатимизда амалга оширилаётган туб ислохотларнинг пировард мақсади ва мамлакатимизни демократик томонидан янгилашнинг бугунги босқичидаги энг муҳим йўналишлардан бири бу қонун устуворлиги ва қонунийликни мустаҳкамлаш, шахснинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ишончли ҳимоя қилишга қаратилган суд-ҳуқуқ тизимини изчил демократлаштириш ва либераллаштиришдан иборатдир.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 14-моддасида, давлат ўз фаолиятини инсон ва жамият фаровонлигини кўзлаб, ижтимоий адолат ва қонунийлик принциплари асосида амалга оширади деб белгилаб

қўйилган. Шунга асасан давлат, давлат органлари ва ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширувчи бошқа субъектлар инсон, жамият фаровонлигини кўзлаб фаолиятларини мақсадли амалга оширадилар.

Ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасидаги ваколатлари:

- ҳуқуқбузарликлар профилактикасига доир давлат дастурларини ишлаб чиқиш ва амалга оширишда иштирок этади;

- ҳуқуқбузарликлар профилактикасига доир дастурларни ишлаб чиқади, тасдиқлайди ва амалга оширади;

- мамлакатдаги айрим минтақалардаги туманлар ва шаҳарлардаги криминоген вазиятни ўрганади, мавжуд кучлар ва воситалардан ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ҳамда уларни бартараф этишда фойдаланилиши самарадорлиги таҳлилини амалга оширади;

- ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширади, шу жумладан ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлайди, бартараф этади;

- ҳуқуқбузарликларнинг, уларни содир этган шахслар ва ҳуқуқбузарликлардан жабрланувчиларнинг ҳисобини юритади, мазкур маълумотларнинг таҳлилини амалга оширади;

- ушбу қонуннинг 35-моддасида назарда тутилган шахсларни профилактик ҳисобга олишни амалга оширади;

- фаолияти тақиқланган ташкилотларга ва диний-экстремистик йўналишидаги гуруҳларга алоқадор бўлган шахсларни аниқлайди, уларга нисбатан чора-тадбирлар кўради;

- паспорт-виза режимида, фуқаролар ва юридик шахслар томонидан ўқотар қуролни сақлаш қоидалари ҳамда тартибига риоя қилиниши устидан назоратни амалга оширади;

- жиноятларни фош этишда ва терговга, судга келишдан бўйин товлаётган шахслар ҳамда бедарак йўқолган фуқароларнинг қидирувида иштирок этади;

- ижтимоий реабилитация қилиш ва ижтимоий мослаштириш чоратадбирларини кўради;

- ҳуқуқбузарликлар профилактикасини бевосита амалга оширувчи ва унда иштирок этувчи бошқа органлар ҳамда муассасалар билан ўзаро ҳамкорлик қилади.

-Ички ишлар органлари қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа ваколатларни ҳам амалга ошириши мумкин.

Ресурсларнинг етишмаслиги: Ҳуқуқбузарликларни олдини олиш ва профилактика қилишда керакли ресурсларнинг етишмаслиги катта муаммо бўлиши мумкин. Бу нафақат молиявий, балки кадрлар, технологиялар ва вақт жиҳатидан ҳам таъсир кўрсатади. Ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар ва ижтимоий хизматлар тизимининг этарли даражада таъминланмаганлиги, профилингизнинг самарали ишлашига тўсқинлик қилиши мумкин.

Ҳуқуқбузарликларни олдини олишда жамиятнинг пасивлиги: Баъзан жамият ҳуқуқбузарликлар профилактикасига етарлича эътибор бермайди. Одамларнинг ҳуқуқий маданияти ва жамоат хавфсизлиги бўйича онгли муносабатнинг етишмаслиги, ҳуқуқбузарликлар юзага келишининг олдини олишда жиддий тўсиқ бўлиши мумкин.

Ижтимоий тенгсизлик ва иқтисодий қийинчиликлар: Ижтимоий тенгсизлик, ёксуллик ва иқтисодий инқирозлар ҳуқуқбузарликларнинг кўпайишига олиб келиши мумкин. Жамиятдаги нотенглик ва бандлик муаммолари шахсларни жиноятчиликка ундаши мумкин. Шу сабабли, иқтисодий барқарорликни таъминлаш ва ижтимоий тенгсизликни камайтириш зарур.

Ҳуқуқий тизимдаги заифликлар: Ҳуқуқий тизимдаги баъзи камчиликлар ва мураккабликлар, жазоларни адолатли ва самарали таъсир қиладиган даражада амалга оширилмаслиги, ҳуқуқбузарликларни олдини олишда муаммо яратади. Шунингдек, ҳуқуқбузарликларни олдини олишга қаратилган қонунларнинг етарлича кучли эмаслиги ҳам муаммо ҳисобланади.

Жиноятчиликнинг янги шакллари: Глобализация ва технологияларнинг ривожланиши билан жиноятчиликнинг янги шакллари, масалан, кибержиноятчилик, иқтисодий жиноятлар ва ўзгача жиноят турлари юзага келмоқда. Бу эса ҳуқуқбузарликлар профилактикасини қийинлаштиради ва янги, инновацион ёндашувларни талаб қилади.

Одамлар орасида ҳуқуқбузарликларни олдини олишга бўлган ишончнинг етишмаслиги: Жамиятда ҳуқуқбузарликлар профилактикасига бўлган ишончнинг етишмаслиги, бу борадаги ишларнинг самарали амалга оширилмаслигига олиб келиши мумкин. Шунингдек, баъзи жойларда ҳуқуқий тизимга нисбатан салбий муносабат мавжудлиги, профилактик чораларнинг кўп самарали бўлмаслигига сабаб бўлади.

Комплекс ёндашувнинг тадбиқи: Ҳуқуқбузарликларни олдини олиш учун комплекс ёндашувни кенгайтириш зарур. Бу ёндашувда социологик, психологик, ҳуқуқий ва иқтисодий омилларни бирлаштириш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда самарали тизим яратиш имконини беради. Шу билан бирга, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, таълим тизими, ижтимоий хизматлар ва жамият ўртасидаги ҳамкорликни кучайтириш зарур.

Таълим тизимида ҳуқуқбузарликлар профилактикасини ўргатиш: Таълим тизимида ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ҳақида алоҳида курслар ёки дастурларни жорий этиш муҳимдир. Ўқувчиларга ҳуқуқий маданият, адолат, инсон ҳуқуқлари, қонунларга ҳурмат каби тушунчалар бўйича таълим бериш, уларни ижтимоий масъулиятга ўргатиш орқали ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш мумкин.

Ижтимоий ёрдам ва реабилитация тизимларини ривожлантириш: Ҳуқуқбузарликларнинг кўпайишига ижтимоий яккаланиш, иқтисодий қийинчиликлар ва оила ичидаги зўравонлик каби омиллар сабаб бўлиши мумкин. Шунинг учун, ижтимоий ёрдам тизимларини ривожлантириш, оилавий муаммоларни ҳал қилиш, соғлиқни сақлаш ва психологик реабилитация хизматларини тақдим этиш ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда муҳим аҳамиятга эга. Жамиятдаги ижтимоий ёрдам тизимларини кучайтириш ва реабилитация дастурларини самарали амалга ошириш зарур.

Ҳуқуқий тарғибот ва ҳуқуқий маданиятни ошириш: Жамиятда ҳуқуқий маданиятни ошириш, фуқароларга ўз ҳуқуқ ва мажбуриятларини тушунтириш, шунингдек, ҳуқуқбузарликларнинг оқибатлари тўғрисида кенг оммавий тарғибот олиб бориш керак. Бу мақсадда турли ҳуқуқий тарғибот ишлари, медиа кампаниялар, семинарлар ва ҳуқуқий ўқув материалларини ишлаб чиқиш лозим.

Полиция ва бошқа ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар билан ҳамкорликни кучайтириш: Жамоатчилик хавфсизлигини таъминлашда полиция ва бошқа ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар билан ҳамкорликни мустаҳкамлаш зарур. Бу, айниқса, жиноятчиликни профилактикаси ва жиноятларнинг олдини олишда муҳимдир. Шунингдек, маҳаллий жамоалар билан ҳамкорликни кучайтириш, жамоат хавфсизлигини таъминлашда муҳим восита бўлиши мумкин.

Технологиялар ва инновацион ёндашувлардан фойдаланиш: Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси учун замонавий технологияларни,

масалан, ССТВ камераларини кенгроқ ишлатиш, жиноятларнинг олдини олишда инновацион мониторинг тизимларини ишлаб чиқиш зарур.

Шунингдек, онлайн ҳуқуқий ёрдам ва маслаҳат хизматларини йўлга қўйиш ҳуқуқбузарликларни олдини олишда янги имкониятлар яратади.

Бошқарув ва жазо тизимини такомиллаштириш: Жазоларни фақатгина жисмоний жазолар сифатида кўрмасдан, шахсий реабилитация ва ижтимоий интеграция дастурларини ишлаб чиқиш керак. Шу билан бирга, жазоларни самарали ва адолатли белгилаш, ўзгартирилган жазо тизими орқали реабилитация ва қайта тарбиялаш жараёнларини кучайтириш зарур.

Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси – бу нафақат жиноятчиликни камайтириш, балки жамиятнинг хавфсизлигини ва барқарорлигини таъминлашнинг муҳим воситасидир. Бугунги кунда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш учун комплекс ёндашувларни жорий этиш зарур, бу эса ҳуқуқий, психологик, ижтимоий ва иқтисодий омилларни бирлаштирган тизимли ёндашувни талаб этади. Жамиятда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш борасида самарали ишлаш учун нафақат ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар, балки та'лим, соғлиқни сақлаш, иқтисодиёт ва ижтимоий ёрдам тизимларининг ҳамкорлиги, инновацион технологияларни қўллаш ва ҳуқуқий маданиятни ошириш муҳим аҳамиятга эга. Ҳар бир ҳуқуқбузарликнинг ортида шахсий, ижтимоий ёки иқтисодий сабабларга асосланган сабаблар ётади. Шу боис, ҳуқуқбузарликлар профилактикасида шахснинг психологик ҳолати, унинг ижтимоий муҳитидаги ўзгаришлар ва жамиятдаги тенгсизликларга эътибор қаратиш зарур. Шунингдек, ҳуқуқбузарликларни олдини олишда кенг жамоатчиликни жалб қилиш, ҳуқуқий тарғибот ва ҳуқуқий маданиятни ошириш, ижтимоий хизматлар ва реабилитация тизимларини ривожлантириш нафақат жиноятчиликни камайтиришга, балки шахсларнинг жамиятга қайта интеграция қилинишига ҳам ёрдам беради. Ўз навбатида, ижтимоий ёрдам тизимлари, бандлик дастурлари, психологик реабилитация ва ҳуқуқий маслаҳатлар орқали ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ва шахсларни жамиятга қайта интеграция қилиш мумкин. Бунинг учун барча ташкилотлар ва давлат органлари биргаликда ишлаши, ресурсларни тўғри тақсимлаши ва самарали мониторинг тизимларини яратиши лозим. Охир-оқибат, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш тизими нафақат жазоларни енгиллаштириш, балки жамиятнинг ҳуқуқий ва ижтимоий

инфратузилмасини мустаҳкамлаш орқали жамиятдаги хавфсизликни, тинчликни ва адолатни таъминлайди. Фақатгина жамиятнинг барча қатламлари биргаликда ишлаш орқали ҳуқуқбузарликлар профилактикасида ижобий ўзгаришларга эришиш мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Абдуллайев, А. (2020). Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси: Теория ва амалиёт. Ташкент: Узбекистан. Ушбу асар ҳуқуқбузарликларни олдини олишнинг назарий асослари ва амалий ёндашувларини таҳлил этади. Муаллиф ҳуқуқбузарликларнинг сабабларини аниқлаш ва самарали профилактика тизимини ишлаб чиқиш йўллариини муҳокама қилади.
2. Каримов, Ф. (2019). Жамиятдаги ҳуқуқбузарликлар ва уларни олдини олиш. Ташкент: Сиенсе. Китобда ҳуқуқбузарликларни олдини олишдаги давлат сиёсати, ҳуқуқий ёрдам тизими ва жамоатчиликни жалб қилиш муҳокама қилинади. Муаллиф ҳуқуқбузарликларнинг ижтимоий сабаблари ва уларни бартараф этишда давлатнинг ролини ўрганади.
3. Саидов, С. (2021). Ҳуқуқбузарликларни олдини олишда психологик ёндашув. Журнал оф Лав, 12(2), 45-58. Ушбу мақола ҳуқуқбузарликларнинг психологик сабаблари ва профилактикада психологик ёндашувларнинг ўрни таҳлил қилинган. Шунингдек, жиноятчиликка олиб келадиган психологик омиллар ва индивидуал реабилитация усуллари кўриб чиқилади.
4. Давлетов, К. (2022). Ижтимоий хавфсизлик ва ҳуқуқий тизим. Ташкент: Институте оф Лав. Асарда ижтимоий хавфсизликнинг асосий принциплари, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш учун самарали ёндашувлар, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар билан ҳамкорлик муҳокама қилинади. Ижтимоий ёрдам тизимининг ривожланиши ва хавфсизликка оид стратегиялар келтирилган.
5. Ғиёсов, М. (2018). Ҳуқуқбузарликлар ва уларни олдини олишдаги давлат сиёсати. Лав анд Полис Журнал, 7(4), 23-31. Мақола давлат сиёсатининг ҳуқуқбузарликларни олдини олишдаги ўрни, жиноятларнинг сабаблари ва уларни камайтиришга қаратилган ёндашувлар ҳақида батафсил маълумот беради.
6. Исмоилов, Н. (2020). Хавфсизлик ва ҳуқуқбузарликлар: Жамиятнинг янги талаблари. Ташкент: Легал Пресс. Ушбу китобда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишда хавфсизликни таъминлашга бўлган янги ёндашувлар, хавфсизлик технологияларидан фойдаланиш, жамиятда ҳуқуқий маданиятни оширишнинг аҳамияти таҳлил қилинади.

7. Назаров, Б. (2021). Ижтимоий ёрдам ва жиноятчиликни камайтириш: Ўзбекистон тажрибаси. Ташкент: Сосиал Полисй Ресеарч. Китобда жамиятда ижтимоий ёрдам тизимининг ривожланиши ва унинг ҳуқуқбузарликларни олдини олишдаги роли, шу жумладан реабилитатсия ва психологик ёрдамнинг ўрни кўриб чиқилади.
8. Ўзбекистон Республикаси Жиноят Кодекси (2023). Ўзбекистон Республикасининг ҳуқуқбузарликларни олдини олишга оид қонунлари ва тартиблари. Ташкент: Легислатион Пресс. Ўзбекистоннинг амалдаги жиноят кодекси ва ҳуқуқбузарликлар профилактикасига оид норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, жиноятларнинг олдини олиш бўйича давлат сиёсатини тасдиқловчи қонунлар тўплами.
9. УНОДС (2022). Ҳуқуқбузарликларни олдини олиш ва жиноятчиликни камайтириш бўйича халқаро тажрибалар. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг Наркотиклар ва Жиноятчилик бўйича бошқармаси. Ушбу халқаро манба ҳуқуқбузарликлар профилактикасига доир глобал стратегиялар, жиноятчиликни камайтиришга қаратилган дастурлар ва ҳар хил давлатлардаги муваффақиятли тажрибалар тўғрисида маълумот беради.

